
DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.01.071>

УДК: 336.717:[330.1:004.7]

JEL: E 02, E 44, G 32

Валерія Корнівська

НАДНАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: СУПЕРЕЧНОСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовано актуальні тенденції посилення наднаціонального нагляду як результат світового контркризового реформування у контексті стиснення нерегульованого простору операційної активності фінансових посередників та реалізації принципів глобального управління. Характеризуються базові підходи фінансового комплаєнсу, його цілі, механізми впровадження в глобальному та національних фінансових просторах. Систематизується законодавчо-нормативне підґрунтя реалізації фінансового комплаєнсу у європейській фінансово-інституційній системі координат та визначається ефективність наднаціональних систем фінансового контролю. Розкрито особливості наднаціональної регуляторної розбудови. Показано амбівалентність фінансового комплаєнсу в частині його реалізації у площині взаємодії клієнт-банк: на тлі банківського диктату щодо клієнтів самі фінансові установи мають можливість долати нормативні обмеження їх діяльності шляхом більш активного використання представниками глобальних фінансових кіл тіньового бан-

---

Корнівська Валерія Олегівна (vkornivska@ukr.net), д-р екон. наук; старший науковий співробітник відділу економічної теорії ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>

Цитування: Корнівська В. О. Наднаціональне регулювання фінансового ринку: суперечності інституціоналізації. *Економічна теорія*. 2022. № 1. С. 71–98.
DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.01.071>

© В. Корнівська, 2022

ISSN 1811-3141. *Economic theory* 2022. № 2: 71–98

кінгу, офшорних операцій тощо. Сформовано бачення квазіінституціо-налізації, або уявної інституціоналізації, що проявляється у формальному збільшенні наглядових процедур, зростанні регуляторних механізмів та загалом зміцненні контролю, але фактичному уникненні глобальних фінансових структур від небажаного фінансового комплаєнсу. Зроблено висновок, що глобальні тенденції посилення нагляду впритул до гіперінституціоналізації на локальному рівні призводять до формування та розширення позаінституційних просторів, які не піддаються класичному регулюванню (тіньовий банкінг), або у яких правила діяльності недоступні для сприйняття та використання для пересічних суб'єктів (банківський комплаєнс).

Ключові слова: наднаціональне регулювання, фінансове посередництво, фінансовий комплаєнс, гіперінституціоналізація, квазіінституціоналізація, позаінституційні простори.

SUPERNATIONAL FINANCIAL MARKET REGULATION: CONTRADICTIONS OF INSTITUTIONALIZATION

Valeriia Kornivska (vkornivska@ukr.net), Doctor of Economics, Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>.

The article considers the current trends of strengthening supranational supervision as a result of global counter-crisis reform in the context of the shrinking unregulated space of operational activity of financial intermediaries and the implementation of the principles of global governance. The author characterizes the basic approaches of financial compliance, its goals, and implementation mechanisms in the global and national financial spaces. The legislative and normative basis for the implementation of financial compliance in the European financial and institutional coordinate system is systematized and the effectiveness of supranational financial control systems is determined. Features of supranational regulatory development are revealed. The ambivalence of financial compliance in terms of its implementation in the field of client-bank interaction is shown: against the background of banking dictates about clients, financial institutions themselves have the opportunity to overcome regulatory restrictions by more active use of shadow banking, offshore operations and more. There is a vision of quasi-institutionalization, or imaginary institutionalization, which manifests itself in the formal increase of supervisory procedures, the growth of

regulatory mechanisms and the strengthening of general control, and at the same time in the actual avoidance by global financial structures from undesirable financial compliance. It is concluded that global trends of strengthening supervision close to hyperinstitutionalization at the local level lead to the emergence and expansion of non-institutional spaces that are not subject to classical regulation (shadow banking), or in which rules of operation are not available for adoption and use by ordinary entities (banking compliance).

Keywords: supranational regulation, financial intermediation, financial compliance, hyperinstitutionalization, quasi-institutionalization, non-institutional spaces.

Історичний аналіз еволюції фінансового посередництва дозволяє побачити особливий характер та роль державного регулювання у його розвитку. Заходи сприяння фінансовому посередництву завжди поєднувалися із прагненнями створення усталених систем взаємодії у площині *держава – фінансова установа – споживач фінансових послуг*; активна державна підтримка діяльності посередників врівноважувалась процесами інституціоналізації, формування ефективного законодавчо-нормативного базису. Водночас за часів економічного розквіту пильність державних регуляторів присиплялася, відбувалася лібералізація, що часто спричиняла фінансову дестабілізацію, після якої законодавче підґрунтя операційної активності фінансових посередників знов ставало міцним, і поступово, завдяки інституційному пристосуванню, досягалася гармонізація у трикутнику *держава – фінансова установа – споживач фінансових послуг*, внутрішні системні налаштування спрацьовували доволі ефективно.

Після фінансової кризи 2007 року відбулися явні зрушення в бік концентрації контролю на наднаціональному рівні. У світі глобальних фінансів держави були визнані нездатними до ефективного регулювання. Триваючі біфуркаційні тенденції продемонстрували нагальну необхідність ефективного керування фінансово-інституційними процесами у контексті посилення наднаціонального нагляду, ініційованого Великою двадцяткою (G-20), Радою з фінансової стабільності, Базельським комітетом, МВФ, групою Світового банку, ЄЦБ, інститутами Європейської системи фінансового нагляду.

Дослідники МВФ доводили, що в умовах глобальних фінансових ринків, у яких системні недоліки в одній країні можуть вплинути на багато інших, ринки, нагляд та регулювання повинні визнаватися як одна із сфер глобальної відповідальності (Ботон, Бредфорд мл., 2007). Їх підтримували керівні особи ЄЦБ, Жан-Клод Тріше у серії своїх виступів відзначав необхідність надійної інституційної інфраструктури у сфері транскордонного руху капіталу для забезпечення глобальної стабільності (Trichet, 2010). Йорг Асмуссен, характеризуючи принципи глобального управління, обґрунтовував, що менш ефективними є ті, які засновані на домінанті національних суверенітетів, отже, потрібно посилити глобальну координацію і відповідати у своїй діяльності передусім глобальним потребам (Asmussen, 2013).

Проблеми глобального регулювання стимулювали активний науковий пошук, результатом якого стала низка досліджень (Глобальное управление в XXI веке: инновационные подходы, 2013; Глобальное управление: возможности и риски, 2015), висновки яких свідчили, що насправді проблема неоднозначна, і поряд із перспективами існують і значні ризики координації та ефективності наднаціонального управління для суб'єктів національних економічних просторів.

Аналіз посткризового фінансово-інституційного реформування в ЄС показав, що з кожним новим кроком розвивалися суперечності посилення наднаціонального регулювання, коли прийняття важливих законодавчих нововведень відкладалося на невизначений термін (податок на банки та податок на фінансові трансакції на загальноєвропейському рівні), водночас знов створені нормативні інновації негативним чином впливали на національні фінансові простори (Корнівська, 2018). Ця робота є продовженням попередніх досліджень з метою висвітлення нових прикладів суперечностей домінанти наднаціонального регулювання фінансово-інституційного простору.

Основними підходами світового контркризового реформування стало стиснення нерегульованого простору операційної активності фінансових посередників та реалізація принципів глоба-

льного управління¹. У європейській системі фінансово-інституційних координат ці підходи було закладено у фундамент єдиної наднаціональної системи регулювання фінансових ринків, що долає сегментованість нагляду у сфері фінансового посередництва. Єдність нагляду починається з формування єдиної національної системи регулювання банківського, фондового, страхового сегментів ринку із поступовим приєднанням до наднаціональних регулюючих структур (Європейська система фінансового нагляду та Європейська рада із системних ризиків). Домінантність наднаціонального рівня регулювання проявляється, зокрема, в підпорядкуванні суб'єктів національного фінансового простору безпосередньо наднаціональним регуляторам (наприклад, в умовах Європейського банківського союзу).

На засіданнях G-20 були розроблені базові елементи нового глобального нормативно-правового підґрунтя для забезпечення стійкості світової фінансової системи та національних фінансових систем як її складових: були запроваджені реформи з підвищення стабільності банківської системи та відповідальності банківських установ шляхом посилення пруденційних вимог та вдосконалення антикризового управління; розроблені заходи щодо зміцнення системи регулювання інших складових фінансових ринків та їх інфраструктури, особливо щодо створення регульованого і прозорого механізму торгівлі деривативами, значну увагу також було приділено діяльності хедж-фондів та рейтингових агенцій тощо.

Перебуваючи у вирі невизначеності, світові фінансові регулятори розробляють, здавалося би, ідеальні механізми фінансового контролю та посилюють вимоги до діяльності фінансових посередників і суб'єктів господарювання, намагаючись створити максимально ефективні системи ризик-менеджменту на основі новітніх технологій, що пропонує цифрова економіка.

¹ За визначенням МВФ, глобальне управління – це процес спільного керівництва, що об'єднує національні уряди, багатосторонні державні установи та громадянське суспільство для досягнення спільних цілей, для чого створюються відповідні органи наднаціонального рівня.

Сьогодні навіть висловлюються думки, що управління глобальною фінансовою системою можна організувати за допомогою штучного інтелекту, максимально формалізуючи всі фінансові процеси, піддавши їх жорсткому контролю. При цьому відзначається, що штучний інтелект має великий потенціал у сфері забезпечення антикризового розвитку світової фінансової системи, дозволяючи подолати вплив "людського фактора" (Popkova, Parakhina, 2018).

У фінансово-інституційному просторі як частина глобального управління все міцніше вкорінюються принципи комплаєнсу, які означають, що економічна активність ринкових суб'єктів організується відповідно до законодавчих та нормативних засад, без чого неможлива взаємодія ані з контрагентами, ані з клієнтами. Практичною ціллю комплаєнсу є досягнення такого рівня гармонізації відносин у площині *ринковий суб'єкт – контрагент – клієнт*, щоб ведення діяльності у правовому полі було вигіднішим, ніж при виході за його межі.

Міжнародна асоціація *комплаєнсу*² (International Compliance Association) описує його як здатність діяти відповідно до законодавства або набору правил. Як визначають представники юридичних фірм, "базова модель системи багаторівневого комплаєнсу полягає у відповідності державного законодавства міжнародним нормам та стандартам. Внутрішньоправові акти підприємства мають відповідати актуальному законодавству держави. Останній "внутрішній" рівень комплаєнс-системи полягає у відповідності внутрішніх процесів підприємства затвердженим внутрішнім нормативно-правовим актам" (Гончарова, Вернигора, 2018). Отже, комплаєнс, виникаючи на наднаціональному рівні, пронизує всі етапи економічної взаємодії ринкових суб'єктів. Його кінцевою ціллю є інституційна толерантність суб'єкта до процесу глобального управління, яке стає імперативним.

Для цього, за даними International Compliance Association, з 2001 року на фінансовий ринок вийшло 160 тис. фахівців з комплаєнсу.

² International Compliance Association. URL: <http://www.int-comp.org/faqs-compliance-regulatory-environment>

енсу, що покликані розповсюджувати його культуру та принципи, закріплені у кодексах поведінки, доброчесності та етики, включаючи: посилення постійної потреби в прозорості та відкритості; заохочення незалежності думок і суджень представників комплаєнсу; пропагування культури ведення бізнесу у законодавчих рамках; боротьбу з усіма аспектами фінансової злочинності; сприяння фінансовій інклюзії (*International Compliance Association, 2021*).

Це сутнісна, але скоріше формальна сторона питання. Практика показує, що комплаєнс впроваджується складно, із викривленнями та непередбачуваними результатами, одним з яких є загострення інституційної нерівності суб'єктів. І особливо це стосується фінансового комплаєнсу.

Фінансовий комплаєнс означає всебічну перевірку фінансових установ та їх клієнтів щодо відповідності їх фінансових операцій законодавчим нормам (з можливістю з боку банку відмовити клієнту у відкритті рахунку, у прийнятті фінансових ресурсів на депозит, у виконанні платежів клієнта тощо). Базовий наднаціональний рівень фінансового комплаєнсу забезпечений нормативними актами Базельського комітету: *Compliance and Compliance Function in Banks (2005)*; *Corporate Governance Principles for Banks (2015)*. Особливо активно комплаєнс розвивається у площині, що стосується боротьби з відмиванням грошей і несплатою податків.

Відмивання грошей може відбуватися у всіх економічних сферах: від торгівлі товарами та купівлі нерухомості до медичних послуг, але завжди із використанням банківської системи, особливо під час конвертації та переміщення незаконних доходів. Дані Євростату показують, що понад 75 % підозрілих транзакцій здійснювалося через кредитні установи (і у більше половини країн-членів ЄС)³ (*Money laundering in Europe, 2013*). Кожний етап процесу відмивання грошей від отримання доходів до інтеграції "відмитих" коштів у

³ Money laundering in Europe. 2013 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-13-007>

легальну економіку відбувається за допомогою фінансового посередника⁴.

У європейському фінансово-інституційному просторі питання щодо боротьби із відмиванням грошей виникло не сьогодні. Прийняття першої Директиви ЄС щодо протидії відмиванню грошей відбулося у 1991 році, остання, п'ята версія Директиви – від 30 травня 2018 року 2018/843 (далі Директива)⁵ (*Directive, 2018*)⁶. Згідно з цим документом, держави-члени ЄС були зобов'язані ввести його в національне законодавство, імплементувавши основні положення до 10 січня 2020 року. *Головний посил Директиви: зобов'язані суб'єкти повинні застосовувати вимоги належної перевірки клієнтів*

⁴ Стандартна схема відмивання включає: отримання злочинних доходів, які можуть приймати форму готівки, фінансових інструментів (облігацій, акцій) або нефінансових активів, таких як майно, предмети мистецтва, антикваріат та інші товари; розміщення нелегальних прибутків у фінансовій системі – шляхом розбиття великої суми готівки на менш помітні суми, або за допомогою інших грошових інструментів (чеків, банківських переказів, грошових переказів тощо); здійснення серії конверсій або переміщень коштів, щоб віддалити їх від джерела, шляхом купівлі-продажу інвестиційних інструментів або переказу коштів через низку рахунків у різних банках; інтеграція відмитих коштів у законну економіку шляхом інвестування у власність, предмети розкоші чи бізнес-проекти.

⁵ Directive (EU) 2018/843 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU

⁶ Хоча, заради справедливості, слід зауважити, що у США виникнення комплаєнсу як принципу операційної активності відбулося значно раніше – на початку ХХ ст. – зі створення Агентства Міністерства охорони здоров'я та соціальних служб (FDA – Food and Drug Administration). Ця установа розробляла норми, що регулювали діяльність підприємств зі сфери фармацевтичної та харчової промисловості. Основним поштовхом до формування комплаєнсу стали корупційні скандали 1960–70-х років. Внаслідок цих інцидентів у 1977 році було ухвалено Закон США "Про боротьбу з практикою корупції за кордоном" (FCPA — Foreign Corrupt Practices Act), який затвердив суворі правила контролю, закріпив вимоги до бухгалтерської та фінансової документації, визначив правила взаємодії з держслужбовцями. (Джерело: Національна Асоціація Комплаєнс (Росія). <https://compliance.su/info/news/otkuda-poshlo-ponyatie-komplaens/>).

при вступі в ділові відносини (тобто ідентифікувати та перевіряти особу клієнтів, контролювати операції та повідомляти про підозрілі операції). На сьогоднішній день Директива охоплює такі напрямки: (а) ведення обліку як фінансовими установами, так і суб'єктами, що надають юридичні послуги, нотаріусами, бухгалтерами та агентствами нерухомості; (б) повне визначення кола злочинних дій; (в) вимоги щодо виявлення, відстеження, арешту та конфіскації майна та доходів, одержаних злочинним шляхом; (г) заходи боротьби з фінансуванням тероризму; (д) прозорість переказу коштів; (є) вимоги щодо обміну інформацією про відмивання грошей між державами-членами ЄС; (е) вимоги щодо сфери застосування цифрових активів (криптовалюти).

П'ята Директива про боротьбу з відмиванням грошей була запроваджена у результаті витoku інформації з так званих "Панамських документів" і значно посилила вимоги щодо прозорості інформації про кінцевих бенефіціарів та власників компаній; активізувала роботу фінансової розвідки та створення централізованих реєстрів банківських рахунків для недопущення їх анонімного використання, а також використання віртуальних валют; поліпшила співпрацю європейських органів нагляду та ЄЦБ; розширила критерії оцінки країн високого рівня ризику (Jourová, 2018).

Існують також інші нормативні акти ЄС, які доповнюють Директиву і зосереджені на відстеженні злочинних дій шляхом посилення прозорості переказів: Положення про банківські перекази (Регламент ЄС 2015/847) (*Wire Transfer Regulation, 2015*), технічні стандарти, висновки та рекомендації для національних органів, розроблені Європейським органом банківського нагляду. (Законодавчою основою як Директиви, так і Регламенту є рекомендації FATF від 2012 року.)

Влітку 2019 року Єврокомісія активізувалася на шляху боротьби із відмиванням грошей і 24 липня 2019 року оприлюднила чотири доповіді під загальною назвою "На шляху до кращого впровадження системи ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму". Менше ніж через рік, 7 травня 2020 року Європейська комісія ухвалила всеосяжний план дій щодо запобі-

гання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, а вже 16 вересня 2020 року Єврокомісією було прийнято звіт, в якому було оцінено, чи належним чином держави-члени підпорядкували національне законодавство Директиві (ЄС) 2018/843. 20 липня 2021 року Європейська комісія подала амбітний пакет законодавчих пропозицій щодо зміцнення нормативного простору ЄС, у ньому пропонується створити новий орган для боротьби з відмиванням грошей.

Водночас реальна ефективність наднаціональних систем фінансового контролю все частіше піддається сумніву. Так, 28 червня 2021 року Європейська рахункова палата опублікувала свій спеціальний звіт про заходи ЄС щодо боротьби з відмиванням грошей у банківському секторі. Вердикт був невтішним: "Зусилля ЄС по боротьбі з відмиванням грошей у банківському секторі фрагментовані, неефективні. На рівні ЄС немає ефективної координації, нагляд переважно здійснюється на національному рівні, нагляд ЄС – явно недостатній". Проблемою є також відсутність узгодженості дій на наднаціональному та національному рівнях та неповнота реалізації директив ЄС на національному рівні. Перевірка виконання законодавства ЄС у країнах-членах займає досить багато часу; не вистачає географічної спрямованості, визначення пріоритетів розвитку особливо вразливих секторів та інформації про динаміку ризиків (Giegold, 2021).

У звіті також вказується, що Європейський орган банківського нагляду не повною мірою реалізує свої повноваження, очевидним є конфлікт інтересів, оскільки, маючи можливість з власної ініціативи розслідувати порушення законодавства, він ще ні разу не скористався цим правом з моменту його створення у 2010 році. Принаймні в одному розслідуванні національного порушення законодавства аудитори знайшли докази лобіювання з метою впливу на прийняття рішення. Намагання захисту "своїх протезе" є очевидними, що підтверджується відсутністю систематичного обміну інформації між Європейською комісією та Європейським органом банківського нагляду, Європейським центральним банком та національними орга-

нами фінансового нагляду⁷. Створення списку третіх країн з високим ризиком затягується, при цьому спостерігається неефективність співпраці між Європейською службою зовнішніх справ та Єврокомісією. Ще один приклад внутрішньої конфліктності наднаціональних систем фінансового контролю, зокрема FATF, – процес внесення Мальти до глобального “сірого списку” щодо відмивання грошей та фінансування тероризму, який став першим випадком, коли держава – член ЄС потрапила до цього списку, при цьому Єврокомісія намагалася захистити країну⁸, тому наразилася на істотну критику з боку євродепутатів (Giegold, 2021).

Всі ці факти свідчать про те, що, незважаючи на багаторічний річний досвід функціонування єдиної Європейської системи фінансового нагляду, результати її операційної активності є недосконалими, часто амбівалентними; що частково можна пояснити і суперечностями у національному та наднаціональному представництві у загальноєвропейських наглядових органах. Наприклад, і Комісія, і 27 держав – членів ЄС представлені у Наглядовій раді Європейського органу банківського нагляду, однак Комісія ЄС не має права голосу⁹. Цей факт ще раз підкреслює важливі ознаки сучасного трансформаційного періоду наднаціональної регуляторної розбудови: внутрішню конфліктність наднаціональних систем регулювання; очевидне лобювання інтересів національних держав на рівні наднаціональних регулюючих структур; відсутність єдиних підходів, оцінок, поглядів на рівні глобальних та регіональних регуляторів, не кажучи вже про національні; поступове фактичне нівелювання ідеї глобального управління.

Не менш важливим елементом сучасної комплаєнс-системи у європейському фінансовому просторі є боротьба із офшоризацією та обмеження використання банківськими установами податкових

⁷ Хоча принцип обміну інформацією було закладено в установчих документах при формуванні Європейської системи нагляду та Ради з системних ризиків.

⁸ Окрім Мальти, 25 червня 2021 року до так званого “сірого списку” були додані Філіппіни, Гаїті та Південний Судан.

⁹ EBA. Members and Observers. URL: <https://www.eba.europa.eu/about-us/organisation/board-of-supervisors/members>

гаваней. Починаючи з 2008 року у світовому інформаційному просторі все частіше лунають сенсаційні свідчення про розвиток операцій з оптимізації податків у країнах-гаванях (*UBS, 2008; Offshore leaks, 2013; Luxleaks, 2014; Swissleaks, 2015; Panama Papers, 2016*). Інформаційні витoki доводять неабияку посередницьку роль глобальних банків у створенні фіктивних компаній, фондів та трастів, що дозволяють уникнути сплати податків. Водночас наявність такої інформації не означає, що вона може бути використана у регуляторних та контролюючих цілях. Наприклад, до списку країн – податкових гаваней входить Люксембург, який посідає одне з перших місць за показником ВВП на душу населення у світі, є фінансовим ядром Європейського Союзу, має велику і складну фінансову інфраструктуру, і також є однією з найзручніших та "дружніх" до клієнтів країн. Виникає питання: чи будуть застосовані санкції до цієї держави, і чи дійсно ведеться робота у цьому напрямі? З формальної точки зору впровадження відповідних нормативних актів та збір інформації ведеться як на наднаціональному рівні, так і у системі національних держав. Але їх фактична ефективність все частіше наражається на критику.

У європейській Директиві, що стосується вимог до капіталу (*Capital requirements directive (CRD IV)*)¹⁰, проголошується необхідність зростання прозорості у фінансово-інституційному просторі як запорука відновлення комплементарних зв'язків між фінансовим та реальним сектором: "Підвищена прозорість діяльності установ, зокрема щодо отриманих прибутків, сплачених податків та отриманих субсидій, має важливе значення для відновлення довіри громадян

¹⁰ У 2013 році ЄС запровадив так званий пакет CRD IV, що включає Директиву 2013/36/ЄС та Регламент (ЄС) № 575/2013. Це третій набір поправок до початкової банківської директиви (CRD) після двох попередніх редакцій, прийнятих Комісією у 2008 (CRD II) та 2009 (CRD III). Правила, вказані у документах, мають на меті запобігти банківській вразливості, встановлюючи жорсткі пруденційні вимоги до банків, вимагаючи від них утримувати достатню ліквідність та резерви капіталу. Див. Prudential requirements. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/financial-supervision-and-risk-management/managing-risks-banks-and-financial-institutions/prudential-requirements_en

Союзу до фінансового сектора. Обов'язкова звітність у цій сфері може розглядатися як важливий елемент корпоративної відповідальності установ" (*Prudential requirements*, 2017).

З 1 січня 2015 року всі європейські банки, що є глобальними системно важливими установами (*global systemically important institutions*), зобов'язані публічно розкривати дані по країнах своєї присутності (*country-by-country data*), як передбачено Capital Requirements Directive (CRD) IV (європейською Директивою, що стосується вимог до капіталу). Також 40 юрисдикцій подають відповідну банківську статистику до BIS, на основі якої певним чином можна аналізувати обсяги операцій податкової оптимізації (окрім неформального збору інформації, на сьогоднішній день це чи не єдині способи оцінки європейської офшоризації) (*Bouvatier, Capelle-Blancard Delatte*, 2017).

Яким чином відповідають економічні агенти на посилення вимог щодо розкриття інформації про операції у країнах-гаванях? Відповідь економічних агентів ще досить далека від етапу прийняття. Для оперування у жорстко регульованому просторі ринкові суб'єкти намагаються знаходити законодавчі лазівки або поглиблювати корупцію на всіх рівнях економічної взаємодії, у всіх сферах економічної діяльності – людський фактор в дії.

Наприклад, як повідомляє "Економічна правда" із посиланням на "The Guardian"¹¹, провідні європейські банки розміщують у податкових гаванях близько 20 млрд євро, що еквівалентно 14% їх загального доходу. Прибуток, що реєструється банками в податкових притулках, надмірно високий: близько 238000 євро прибутку на одного співробітника (проти 65000 євро в країнах, які не є такими). При цьому відсоток зайнятого персоналу в країнах-гаванях становить всього 4%. Особливо низьку ефективну ставку податку на прибуток¹², менше 15%, використовують Barclays, HSBC і NatWest (в

¹¹ Finance.ua. 2021. URL:<https://news.finance.ua/ru/news-/499850/evropejskie-banki-ezhegodno-sberegayut-v-nalogovyh-gavanyah-20-milliardov-evro>

¹² Ефективна ставка податку розраховується як співвідношення сукупного сплаченого податку до оголошеного прибутку в усіх юрисдикціях.

минулому Royal Bank of Scotland). Незважаючи на надії, що жорсткі вимоги щодо надання звітності по країнам, введені в 2015 році (individual country-by-country reporting), призведуть до зсуву в практиці, відсоток прибутку, зареєстрованого в податкових притулках, за останні сім років не став меншим. Вісім банків навіть збільшили відсоток свого прибутку в податкових гаванях за цей період: Monte dei Paschi di Siena (зростання на 19,4%), Intesa Sanpaolo (+ 12,2%), HSBC (+ 7,9%), Barclays (+ 4,3%), Nordea (+ 2,1%), BBVA (+ 1%), Banco Santander (+ 0,8%) і Rabobank (+ 0,7%)¹³.

Зворотним боком посилення регулювання є розширення поза-інституційного простору у фінансовій сфері, який знаходиться поза межами впливу стандартних процедур регулювання; і це стосується не тільки Європи, це глобальна проблема. Як показала агенція Bloomberg, з 2010 по 2018 рік частка операцій тіньового банкінгу¹⁴ зросла з 20,9 до 46,3 % у сукупному обсязі операцій кредитно-фінансових установ (Bakewell, 2018), у 2019 році їх обсяг вже становив 49,5 % (Macknight, 2020).

Згідно з опублікованим у грудні 2020 року Звітом Ради з фінансової стабільності щодо моніторингу питань небанківського фінансового посередництва, останнє представляє собою основне джерело тіньового банкінгу і утримує активи на суму близько 200 трлн дол США, у 2019 році воно зросло на 8,9%, випередивши зростання банківського сектору на 5,1%. На США припадає найбільша у світі частка (30%) тіньових банківських операцій. Китай переде серед країн, що розвиваються. Згідно з даними Китайської комісії з регулювання банківської діяльності та страхування, опублікованими у грудні 2020 року, розмір тіньового банківського сектора оцінюється у 13,04 трлн дол., що становить 86% ВВП та 29% загальних банківських активів країни (Macknight, 2020).

¹³ При цьому після фінансової кризи 2008 року для порятунку європейських проблемних банків було використано більше 1,5 трлн євро коштів платників податків.

¹⁴ Тіньовий банкінг – надання фінансовими інститутами послуг, за змістом аналогічних банківським, але не підпадають під класичне банківське регулювання.

Тіньовий характер практично 50% операцій глобальної фінансово-кредитної системи є очевидною складовою клімату корумпованості, що особливо розповсюдився у світі в умовах сучасної пандемії. Цитуємо звіт світової організації щодо боротьби з корупцією "Transparency international" за 2020 рік: "Цього року Індекс сприйняття корупції малює похмуру картину рівня корупції в усьому світі. За десять років більшість країн не досягли успіху в боротьбі з корупцією або домоглися мінімального прогресу, при цьому понад дві третини з них набрали менше 50 балів. Результати проведеного нами дослідження показують, що корупція не тільки ставить під загрозу глобальну боротьбу з COVID-19, але також сприяє триваючій кризі демократії" (*CPI 2020: global highlights*).

Голова Правління "Transparency International" Делія Феррейра Рубіо відзначила: "Пандемія COVID-19 – це не просто криза в галузі охорони здоров'я та економіки. Це корупційна криза, і на сьогодні нам не вдається її подолати" (*CPI 2020: global highlights*). Пандемійний хаос, значні державні виплати, максимальна оперативність відкриття державних програм підтримки – все це стимулює створення корупційних лазівок для шахраїв.

Цікаво, що одним із факторів зміцнення корупції у світі є глобалізація, еволюційний розвиток якої одночасно стимулював посилення незаконного руху ліквідності. Дослідники МВФ Анвар Шах и Марк Шактер (*Шах, Шактер, 2004*) у 2004 році опублікували роботу, у якій обґрунтовували думку, що зростання прозорості, лібералізація торгівлі та фінансів – це шляхи обмеження корупції. Через десятиліття стало зрозумілим, що розповсюдженню корупції на глобальній економічній арені сприяла як раз лібералізація торгівлі та фінансів через діяльність транснаціональних корпорацій, а саме – систему взаємодії ТНК та контролюючих органів на ринках, де реалізуються товари корпорацій. Глобальні компанії зазвичай стикалися з проблемами входу на новий ринок, при цьому менеджери "на місцях" здійснювали і здійснюють корупційні платежі за виграш ділового контракту, затвердження прав на реалізацію продукції, зменшення податків або уникнення митних зборів. При цьому, згідно з опитуванням компанії Ernst & Young, лише 35 % компаній вжили захо-

дів проти таких співробітників (*Venkatesan, 2015*), інакше кажучи, для решти 65 % компаній – це норма.

У 2018 році Генсек ООН Антоніу Гутерріш у посланні з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією наголошував: "Щорічні втрати світової економіки в результаті корупції становлять 2,6 трильйона доларів (*станом на 2018 р. 5 % світового ВВП*), щорічний обсяг хабарів у світовому масштабі становить 1 трильйон доларів"¹⁵.

І ці процеси розвиваються, незважаючи на проголошення та активну інституціоналізацію принципів прозорості, підзвітності, відповідальності – комплаєнс як у глобальному, так і в національних економічних просторах. Звіт "Global Witness" представляє результати дослідження прикладів ведення банківських операцій з корумпованими режимами. У звіті відзначається, що світова фінансова система організує переміщення грошей по всьому світу; при цьому банки використовуються як для трансакцій вкрадених грошей, так і для виплати хабарів, анонімні компанії та трасти – для приховування особи. "Голови фінансових установ, які допускають порушення, рідко притягаються до відповідальності. Корумповані політики отримують доступ до світової фінансової системи, банки отримують великі прибутки, і все це відбувається на тлі значних соціальних та екологічних витрат для решти з нас"¹⁶.

У 2020 році Salman Bahoo у своїй роботі "Corruption in banks: A bibliometric review and agenda" ("Корупція в банках: бібліометричний огляд і порядок денний") систематизував результати досліджень, присвячених корупції в банках, представлених у 819 статтях, опублікованих за період з 1969 по 2019 роки¹⁷ (*Bahoo, 2020*). Аналіз показав, що, якщо з 1969 по 1991 рік таких робіт налічувалося досить мало: 1–2 за рік, то починаючи із 1992 року дослідницька увага зростала вражаючими темпами: у 1998 році їх було 12, у 2006 – 16, у

¹⁵ В результате коррупции мировая экономика каждый год теряет 2,6 трлн долларов. URL: <https://news.un.org/ru/story/2018/12/1344641>

¹⁶ Banks and Dirty Money. URL: <https://www.globalwitness.org/en/campaigns/corruption-and-money-laundering/banks-and-dirty-money/>

¹⁷ Проаналізовано роботи, що були у базі ISI Web of Knowledge.

2010 році – 33, у 2016 – 80, а у 2018 – 115; найбільш популярними напрямками досліджень були такі: детермінанти корупції банків при кредитуванні; вплив корупції на кредитні та операційні ризики банків; вплив банківської корупції на фірми; вплив політичних зв'язків на корупцію в банках; вплив корпоративного управління та нормативних актів на корупцію банків; маніпуляції міжбанківською ставкою (Bahoo, 2020).

Теоретики фінансового посередництва доводили, що його історичний розвиток свідчить про особливу сутнісну природу в частині оперування в інституціолізованому просторі, реагування на законодавчі інновації: у відповідь на більш жорстке законодавство фінансові установи практично завжди знаходять законодавчі лазівки або розробляють нові фінансові інструменти (Kane, 1977; 1986), які дозволяють зберігати ефективність операцій та сприяти її зростанню. Така сумнівна інноваційна спроможність надає істотних переваг фінансовому посередництву перед іншими учасниками фінансових процесів – пересічними клієнтами фінансових установ, для яких комплаєнс, створюючи гіперінституціоналізований простір операційної активності, не є запорукою захисту від опортуністичної поведінки самих фінансових установ.

Комплаєнс для клієнта фінансової установи означає надання банку повної ідентифікаційної інформації, а також перевірку банком законності проведення ініційованої клієнтом операції. З 2014 року міжнародні стандарти комплаєнсу стали розвиватися в українській системі фінансово-інституційних координат, значно посиливши вимоги до ідентифікації клієнтів та підтвердження легітимності фінансових операцій. На перших порах процес комплаєнсу реалізовувався на основі Постанови НБУ "Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України" від 29.12.2014 № 867, яка визначала комплаєнс-ризик як "ризик юридичних санкцій, фінансових збитків або втрати репутації внаслідок невиконання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, в тому числі процедур" та обґрунтовувала ефективну систему внутрішнього контролю з ме-

тою досягнення комплаєнсу¹⁸. Перші роки організації комплаєнс-простору в Україні були пов'язані із упровадженням регулярної ідентифікації/верифікації клієнта як частини культури взаємодії із банківської установою. Відповідно до ст. 11 останньої редакції Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення"¹⁹ (далі – Закон) банк як суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати належну перевірку, у тому числі ідентифікацію, верифікацію клієнта (представника клієнта). При цьому умови реалізації системи комплаєнс передбачають регулярність таких процедур та надання за вимогою банку будь-якої інформації, необхідної для оцінки легітимності проведеної клієнтом операції. Ненадання такої інформації (навіть з об'єктивних причин) часто викликає блокування рахунку або неналежне обслуговування, при цьому професійність діяльності самих працівників банку та дійсна законність їх вимог часто може бути поставлена під сумнів, не кажучи вже про здоровий глузд (наприклад, у банках практикується вимога щодо написання клієнтами пояснювальних записок про напрям, куди буде витрачена знята з рахунку готівка, йдеться навіть про невелику суму, якщо вона перевищує встановлені банком обмеження на зняття фінансових коштів).

Впровадження в Україні у лютому 2019 року валютної лібералізації значно ускладнило процес взаємодії у площині *клієнт – банк*, оскільки відбувалося одночасно з покладенням на самі банки відповідальності за порушення валютного законодавства клієнтами. У статті 11 Закону України "Про валюту та валютні операції"²⁰ вка-

¹⁸ Постанова НБУ "Про затвердження Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України" від 29.12.2014 р. № 867. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0867500-14>

¹⁹ Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 06.12.2019 N 361-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN022437?an=2>

²⁰ Закон України "Про валюту і валютні операції". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

зано: "Валютний нагляд здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу", використання якого на практиці перетворюється на суб'єктивну оцінку ризиків проведеної клієнтом операції працівниками валютного контролю. Часто, щоб не порушувати валютне законодавство, банки просто відмовляються від проведення ризикових, на їхню думку, операцій клієнтів, вимагаючи надати пояснення і додаткові документи. "Діалог з банком перетворюється в міні судовий процес, в якому клієнт за замовчуванням стає обвинуваченим і всіма силами повинен довести судді (в особі начальника відділу валютного контролю) свою невинуватість" (Кісельов, 2020).

Жорстка бюрократична система комплаєнсу, водночас його аморфність, невизначеність навіть з точки зору самої банківської установи свідчить про формування позайнституційного простору, коли принципи відповідності комплаєнсу суто індивідуальні, залежні від волі та бажання визначеного офіцера комплаєнсу.

Аналітики сучасної комплаєнс-системи слушно характеризують її особливості як "архаїчної моделі управління по типу релігійного ордену. Комплаєнс-процес строго індивідуалізований. Немає єдиної методики прийняття рішень щодо акцепту клієнта. У тому числі з приводу того, що клієнт повинен представити в банк і на які питання відповісти. Рішення повинен приймати комплаєнс-офіцер на підставі виключно свого відчуття. Норми і правила замінені розпливчастими рекомендаціями, доповненими постійним заохоченням ініціативи зі створення нових вимог і обмежень на місцях". Відсутність будь-яких обмежень для втручання представників комплаєнс-системи в повсякденну операційну активність клієнтів в частині обмеження та заборони платіжних операцій вражає, водночас вона стає невід'ємною складовою фінансово-інституційного простору, і саме фахівці комплаєнс-системи становлять 60% вакансій у лондонському Сіті²¹.

²¹ Мовчан А. Как честному бизнесмену сохранить деньги на Западе. Объясняет Андрей Мовчан. URL: <https://secretmag.ru/business/methods/kak->

Введена в Україні у квітні 2020 нова редакція Закону "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 06.12.2019 N 361-IX²² значно розширила повноваження банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо отримання інформації, необхідної для верифікації клієнта у контексті ризик-орієнтованого підходу, і ще більше ускладнила взаємодію між банками та їх клієнтами. При цьому суб'єкти фінансового моніторингу, їх посадові особи та інші працівники не несуть відповідальності за шкоду, заподіяну юридичним і фізичним особам у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час проведення фінансового моніторингу, якщо вони діяли в межах задач, обов'язків та у спосіб, що передбачені цим законом (п. 3 статті 35). Узаконено банківську домінанту, яка загрожує клієнтам втратою часу, прибутків, заборонаю розрахунків.

Норми міжнародного фінансово-правового простору стають більш жорсткими. Водночас турбує їх явна вибірковість, яка стає підґрунтям для банківського та фінансового диктату. Активне впровадження безготівкової економіки як частина боротьби із незаконним грошовим обігом де-юре має сприяти формуванню прозорого фінансово-інституційного простору, а де-факто дає карт-бланш фінансовим установам, взаємодія з якими стає єдиним можливим способом операційної активності ринкових суб'єктів в умовах зростання обмежень їх економічної діяльності через позицію сили банківських установ та їх регуляторів. При цьому самі фінансові установи, як було показано вище, мають можливість долати незручні обмеження їх діяльності шляхом більш активного використання представниками глобальних фінансових кіл тіньового банкінгу, офшорних операцій тощо.

[chestnomu-biznesmenu-iz-rossii-sokhranit-dengi-na-zapade-obyasnyaet-andrei-movchan.htm](https://ips.ligazakon.net/document/MN022437?an=2)

²² Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення" від 06.12.2019 N 361-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MN022437?an=2>

Регулювання ставатиме більш жорстоким саме стосовно пересічних ринкових суб'єктів. Так, сьогодні у фінансово-інституційному просторі активно розвивається новий напрям діяльності Regtech — регулюючі технології. Це спільнота технологічних компаній, які вирішують проблеми, пов'язані із зростанням технологічності економіки, за допомогою автоматизації регуляторних процесів. Розвиток цифрової економіки призвів не тільки до збільшення кількості цифрових продуктів, а й до зростання цифрових зловживань, відмивання грошей та інших шахрайських дій, отже, вважається, що необхідною є автоматична перевірка контрагентів для того, щоб не наражатися на небезпеку вступу в ділові стосунки з нелегальними компаніями, а таким чином і ризики невідповідності комплаєнсу. Такі компанії, використовуючи великі дані (Big-Data) та технологію машинного навчання, зменшують ризики для відділу комплаєнсу компанії, пропонуючи дані про незаконні операції. Інструменти Regtech призначені для моніторингу трансакцій, які відбуваються онлайн в режимі реального часу, щоб виявляти проблеми або порушення у сфері цифрових платежів. Будь-який випадок передається до фінансової установи, щоб проаналізувати та визначити, чи має місце шахрайська діяльність. Установи, які виявляють потенційні загрози фінансовій безпеці на ранній стадії, здатні мінімізувати ризики та витрати. Компанії Regtech співпрацюють з фінансовими установами та регулюючими органами, використовуючи хмарні обчислення та великі дані для обміну інформацією²³. (В Україні подібний, але дуже спрощений варіант послуг, надає сервіс You-control²⁴.)

Незважаючи на явну зручність виявлення нелегітимного контрагента та операцій, неочевидним ризиком діяльності компаній Regtech є створення небажаної операційної історії для компанії шляхом визнання операцій і діяльності компанії як такої, що проводиться поза правовим полем, при цьому ніхто не може виключити опортуністичних мотивацій діяльності Regtech компаній або простої

²³ Reg Tech is mission critical for financial institutions. URL: <https://training.fintech.global/courses/professional-regtech-certificate>

²⁴ URL: <https://youcontrol.com.ua>

помилки. З іншого боку, це заміщає важливі аналітичні процедури та прийняття рішень на підґрунті власних міркувань з боку компаній – контрагентів, спрощуючи організаційні процеси, зводячи їх до автоматичного слідування наданим зовні рекомендаціям. Слід брати до уваги, що сутнісна амбівалентність комплаєнсу, його розмитість, знаходження поза межами розуміння підлеглих комплаєнсу ринкових суб'єктів – все це результат втрачання традиційних елементів ринкової взаємодії, заснованих на інформаційній асиметрії то довірі. В умовах трансформаційного переходу від індустріально-ринкової до інформаційно-мережевої економіки (Гриценко, 2018) вони поступово нівелюються, при цьому починає діяти міцний мало зрозумілий, часто алогічний контроль, забезпечений імперативним входженням фінансового оператора в економічне, соціальне та повсякдення буття ринкових суб'єктів не тільки для всебічного задоволення фінансових потреб, а передусім для забезпечення мінімізації ризиків операційної діяльності.

Розгалужена структура глобальної банківської системи є відмінною мережею для формування глобального фінансового контролю за пересічними учасниками фінансових процесів для боротьби із системними ризиками. В процесі контркризового реформування створені новітні наглядові системи з їх ідеальними механізмами отримання, переробки, систематизації та використання фінансової інформації. При цьому, вбачається, що фінансові інститути, головне економічне призначення яких якраз і полягає в прийнятті на себе ризиків економічних систем, не спроможні виявляти та нейтралізувати їх самостійно. Сьогодні стає зрозумілим, що за таких умов класичне призначення фінансових посередників як "уловлювачів" ризиків трансформується. Їх функціональний розквіт за ринкової економіки був нівельований в умовах глобальних лібералізаційних процесів, коли в арсеналі фінансових посередників з'явилися фінансові технології, що дозволили не приймати на себе ризики, а безвідповідально розподіляти їх між іншими посередниками (наприклад, шляхом сек'юритизації). Сучасні функціональні трансформації фінансового посередництва відбуваються у процесі всебічного контролю за процесами формування ризиків діяльності банківських

установ. Втрачаючи своє первісне функціональне призначення, банки стають оболонкою тотального фінансового контролю, реалізованого під егідою комплаєнсу (Корнівська, 2018).

Дослідження сучасних трансформацій інституційних засад фінансового посередництва дозволяє зробити висновок про квазі-інституціоналізацію, або уявну інституціоналізацію, що проявляється як надмірне збільшення наглядових процедур, зростання регуляторних механізмів та зміцнення контролю на тлі уникнення глобальних фінансових структур від небажаного фінансового комплаєнсу. Суперечності наднаціональної інституціоналізації полягають також у тому, що глобальні тенденції посилення нагляду аж до гіперінституціоналізації на локальному рівні призводять до формування та розширення позаінституційних просторів, які не піддаються класичному регулюванню (тіньовий банкінг), або у яких правила діяльності недоступні для сприйняття та використання для пересічних суб'єктів (банківський комплаєнс).

Література

1. Ботон Дж. М. и Брэдфорд К. И. мл. (2007). Глобальное управление: новые участники, новые правила. *Финансы и развитие*. № 12. URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2007/12/pdf/boughton_RUS.pdf
2. Глобальное управление в XXI веке: инновационные подходы. (2013). *Доклады Института Европы*. № 29. URL: <http://instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/291.pdf>
3. Глобальное управление: возможности и риски. (2015). URL: <https://www.imemo.ru/publications/info/globalynoe-upravlenie-vozmozhnosti-i-riski>
4. Гончарова К., Вернигора О. (25 жовтня 2017). Багаторівнева система комплаєнс. *Юридична газета онлайн*. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/bagatorivneva-sistema-komplaens.html>
5. Гриценко А. А. (2018). Цифровий розвиток: структура, капіталізація, соціалізація. *Економічна теорія*. № 4. С. 5–20. DOI: 10.15407/etet2018.04.005
6. Ідентифікація клієнтів банку / офіц. сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=39975
7. Кісельов А. (2020). Ризик-орієнтований підхід, відомості про бенефіціарів і контроль підозрілих фінансових операцій. *Ligazakon*. URL: [ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2022. № 1](https://www.ligazakon.net/issn1811-3141-ekonomichna-teoriya-2022-no-1)

https://biz.ligazakon.net/analytics/194803_noviy-zakon-pro-fnansoviy-monitoring-do-chogo-potrбно-gotuvatisya

8. Корнівська В. (2018). Інститути фінансового посередництва в процесі формування інформаційно-мережевої економіки: монографія. Київ. 436 с.

9. Мовчан А. (2018). Как честному бизнесмену сохранить деньги на Западе. Объясняет Андрей Мовчан. URL: <https://secretmag.ru/business/methods/kak-chestnomu-biznesmenu-iz-rossii-sokhranit-dengi-na-zapade-obyasnyayet-andrei-movchan.htm>

10. Постанова Правління НБУ "Про затвердження Положення про порядок здійснення банками аналізу та перевірки документів (інформації) про фінансові операції та їх учасників". URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0369500-16>

11. Шах А., Шактер М. (2004). Борьба с коррупцией: решения на основе анализа. *Финансы & развитие*. № 12. С. 40-43. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2004/12/pdf/shah.pdf>

12. Bahoo S. (July 2020). Corruption in banks: A bibliometric review and agenda. *Finance Research Letters*. Vol. 35, 101499. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S154461231931170>; <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101499>

13. Bakewell S. (2018). Wall Street Competes With Unregulated Banks for the Riskiest Loans. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-12/wall-street-fights-shadow-banks-in-race-to-offer-riskiest-loans>

14. Bouvatier V., Capelle-Blancard G. and Delatte A.-L. (July 2017). Banks in Tax Havens First Evidence based on Country-by-Country Reporting/ European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/dp_055_en.pdf

15. Compliance and Compliance Function in Banks. (2005). Basel Committee on Banking Supervision. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>

16. Corporate governance principles for banks. (2015). Basel Committee on Banking Supervision. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf>

17. CPI 2020: global highlights. 180 Countries. 180 Scores. How does your country measure up? URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-global-highlights>

18. Giegold S. (2021). Money laundering in the banking sector: EU Court of Auditors gives European institutions a damning report card. URL: <https://sven-giegold.de/en/eu-court-of-auditors-report-money-laundering-banking-sector/>

19. Jourová V. (2017). Strengthened EU rules to prevent money laundering and terrorism financing. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/610991/en>

20. Keynote address by Jean-Claude Trichet, President of the European Central Bank, at the Council on Foreign Relations, New York, 26 April 2010. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2010/html/sp100426.en.html>

21. Keynote by Jean-Claude Trichet, President of the ECB at the Institute of International Finance, Spring Membership Meeting Vienna, 10 June 2010. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2010/html/sp100610.en.html>

22. Macknight J. (2011). Shadow banking back under the spotlight. URL: <https://www.thebanker.com/Editor-s-Blog/Shadow-banking-back-under-the-spotlight>

23. Money laundering in Europe. 2013 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-13-007>

24. Popkova E. G., Parakhina V. N. (04 November 2018). Managing the Global Financial System on the Basis of Artificial Intelligence: Possibilities and Limitations. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-00102-5_100

25. Speech by Jörg Asmussen, Member of the Executive Board of the ECB, Hertie School of Governance, Berlin, 22 February 2013. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2013/html/sp130222_1.en.html

26. Venkatesan R. (January 1, 2015). Confronting corruption. Commentary. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/confronting-corruption/>

27. Wire Transfer Regulation (WTR): REGULATION (EU) 2015/847 (WTR). URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/single-rulebook/interactive-single-rulebook/101948>

Надходження до редакції 07 лютого 2022 р.

Прорецензовано 20 лютого 2022 р.

Підписано до друку 11 квітня 2022 р.

References

1. Boughton, J.M. and Bradford, C. I. Jr. (2007). Global Governance: New Players, New Rules. No. 12. URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2007/12/pdf/boughton_RUS.pdf

2. Global Governance in the XXI Century: Innovative Approaches. (2013). *Reports of the Institute of Europe*. No. 29. URL: <http://instituteofeurope.ru/images/uploads/doklad/291.pdf>
3. Global Governance: Opportunities and Risks. (2015). URL: <https://www.imemo.ru/publications/info/globalynoe-upravlenie-vozmozhnosti-i-riski>
4. Honcharova, K., VERNYHORA, O. (October 25, 2017). Multilevel compliance system. Legal newspaper online. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/bagatorivneva-sistema-komplaens.html>
5. Hrytsenko, A. A. (2018). Digital development: structure, capitalization and socialization. *Ekon. teor. – Economic theory*, 4, 5-20. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2018.04.005>
6. Identification of bank / office clients. NBU website. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=39975
7. Kiselov, A. (2020). Risk-oriented approach, information on beneficiaries and control of suspicious financial transactions. *League law*. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/194803_noviy-zakon-pro-fnansoviy-monitoring-do-chogo-potrбно-gotuvatisya
8. Kornivska, V. (2018). Institutions of financial intermediation in the process of formation of information-network economy: monograph. Kyiv.
9. Movchan, A. (2018). How can an honest businessman save money in the West. Andrey Movchan explains. URL: <https://secretmag.ru/business/methods/kak-chestnomu-biznesmenu-iz-rossii-sokhranit-dengi-na-zapade-obyasnyaet-andrei-movchan.htm>
10. Resolution of the NBU Board "On approval of the Regulations on the procedure for banks to analyze and verify documents (information) on financial transactions and their participants." URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0369500-16>
11. Shah, A., Shakter, M. (2004). Fighting corruption: solutions based on analysis. *Finance & development*, 12, 40-43. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/rus/2004/12/pdf/shah.pdf>
12. Bahoo, S. (July 2020). Corruption in banks: A bibliometric review and agenda. *Finance Research Letters*, 35, 101499. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S154461231931170>; <https://doi.org/10.1016/j.frl.2020.101499>
13. Bakewell, S. (2018). Wall Street Competes With Unregulated Banks for the Riskiest Loans. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-12/wall-street-fights-shadow-banks-in-race-to-offer-riskiest-loans>

14. Bouvatier, V., Capelle-Blancard, G. and Delatte, A.-L. (July 2017). Banks in Tax Havens First Evidence based on Country-by-Country Reporting/ European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/dp_055_en.pdf

15. Compliance and Compliance Function in Banks. (2005). Basel Committee on Banking Supervision. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs113.pdf>

16. Corporate governance principles for banks. (2015). Basel Committee on Banking Supervision. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d328.pdf>

17. CPI 2020: global highlights. 180 Countries. 180 Scores. How does your country measure up? URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2020-global-highlights>

18. Giegold, S. (2021). Money laundering in the banking sector: EU Court of Auditors gives European institutions a damning report card. URL: <https://sven-giegold.de/en/eu-court-of-auditors-report-money-laundering-banking-sector/>

19. Jourová, V. (2017). Strengthened EU rules to prevent money laundering and terrorism financing. URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/610991/en>

20. Keynote address by Jean-Claude Trichet, President of the European Central Bank, at the Council on Foreign Relations, New York, 26 April 2010. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2010/html/sp100426.en.html>

21. Keynote by Jean-Claude Trichet, President of the ECB at the Institute of International Finance, Spring Membership Meeting Vienna, 10 June 2010. URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2010/html/sp100610.en.html>

22. Macknight, J. (2011). Shadow banking back under the spotlight. URL: <https://www.thebanker.com/Editor-s-Blog/Shadow-banking-back-under-the-spotlight>

23. Money laundering in Europe. 2013 edition. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-working-papers/-/KS-TC-13-007>

24. Popkova, E. G., Parakhina, V. N. (04 November 2018). Managing the Global Financial System on the Basis of Artificial Intelligence: Possibilities and Limitations. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-00102-5_100

25. Speech by Jörg Asmussen, Member of the Executive Board of the ECB, Hertie School of Governance, Berlin, 22 February 2013. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2013/html/sp130222_1.en.html

26. Venkatesan, R. (January 1, 2015). Confronting corruption. Commentary. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/organization/our-insights/confronting-corruption/>

27. Wire Transfer Regulation (WTR): REGULATION (EU) 2015/847 (WTR). URL: <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/single-rulebook/interactive-single-rulebook/101948>

Received February 07, 2022

Reviewed February 20, 2022

Signed for printing April 11, 2022